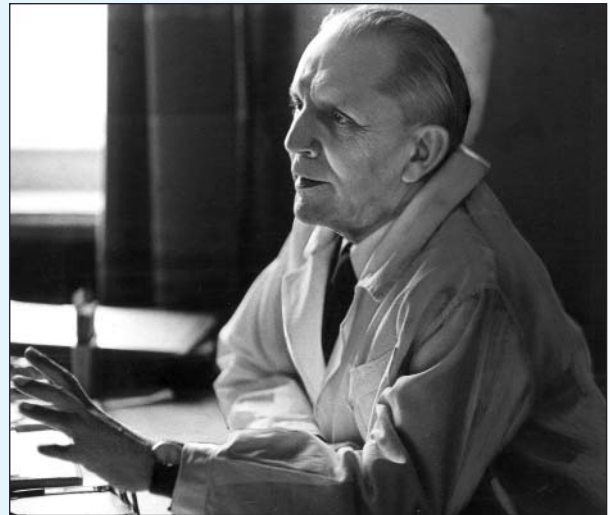

Академік

Ростислав Кавецький

Кожна велика та творча людина завжди залишає учням у спадщину свій талант, знання, задуми, добро. Саме такою особистістю був **Ростислав Євгенович Кавецький**.

Він народився 1 грудня 1899 р. у м. Самарі й за прикладом свого батька Євгена Леопольдовича, лікаря за фахом, після закінчення гімназії став студентом медичного факультету Самарського університету, де ректором на той час був саме проф. **Є.Л. Кавецький**. По батьківській лінії і Ростислав Євгенович, і його старший брат Микола, доктор медичних наук, професор, терапевт за фахом, були лікарями. А в старовинному українському роду його матері Олени Іванівни Корсун всі були сотниками, полковими хорунжими, осавулами, капітанами, і лише з 1805 р. всі чоловіки — юристи.

Зі спогадів дочки Ростислава Євгеновича Наталії Ростиславівни Кавецької-Мазепа: *“Вже будучи дорослою і дивлячись на свого батька, я багато разів дивувалась, звідки у нього, інтелектуального, чемного, вважаю, легко уразливого, що він старанно та успішно приховував, така сила духу, така стійкість, таке послідовне невміння згинатися? У нього і зовнішність була зовсім “не героїчна” — не дуже високий, завжди однаково худорлявий, назовні навіть тендітний з очима, що сяяли добротою. Звідки ж ця внутрішня сила, незалежність і здатність протистояти тому, що він вважав злом? Чи не від тих хорунжих та осавулів, що загинули або вижили у боях — ці його риси, начебто зовсім не пов’язані з його зовнішністю, терпимістю, м’якістю, поблажливістю до інших...”*

У 1925 р. Ростислав Євгенович вступає до аспірантури 2-го Московського державного університету (пізніше 2-й Московський медичний інститут) на кафедру патологічної фізіології, яку очолював один із видатних вітчизняних патофізіологів **О.О. Богомольць**. Ростислав Євгенович завжди пишався своєю причетністю до наукової школи О.О. Богомольця. Важлива така деталь: свої перші наукові праці Р. Кавецький присвятив батькові Є. Кавецькому, та О. Богомольцю. У свою чергу, і на книжковій полиці молодого вченого з’являються праці з дарчими надписами О. Богомольця. На зламі 1930-х років академіка О.О. Богомольця обирають Президентом Академії наук УРСР. З його ініціативи в Україні був створений Інститут експериментальної біології та патології Наркомату охорони здоров’я УРСР, і у 1931 р. він з групою учнів переїжджає з Москви до Києва, серед яких був і Р.Є. Кавецький. Саме з цього часу все життя та наукова діяльність Ростислава Євгеновича пов’язані з Україною.

Наукові інтереси молодого вченого все більше концентруються на одній з найважливіших проблем медицини — вивченні суті та причин виникнення пухлинного процесу, механізмів бластогенезу, ролі організму, зокрема його захисних реакцій в трансформації клітини. Саме такі дослідження стали засадою для розробки методів адекватного лікування та визначення шляхів попередження виникнення пухлин. Вирішенню цих проблем вчений присвятив все своє життя.

У 1933 р. Р.Є. Кавецький отримав вчений ступінь кандидата, у 1937 р. —

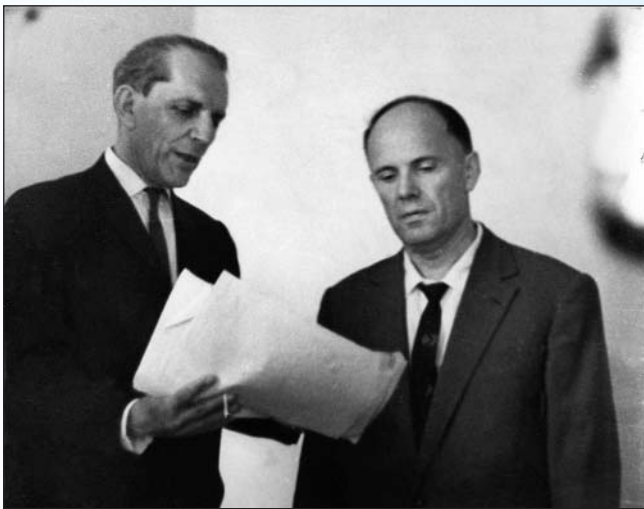
доктора медичних наук, а через два роки — звання професора. Важливим та, в значній мірі, підсумковим етапом передвоєнного періоду наукової діяльності Р.Є. Кавецького стала монографія “Роль активної мезенхіми в диспозиції організму до злоякісних новоутворень”, в якій численні факти підтверджували концепцію академіка О.О. Богомольця, що виникнення і розвиток злоякісних новоутворень можливо лише на фоні пригнічення захисних реакцій системи сполучної тканини організму.

Р.Є. Кавецький на основі розробок О.О. Богомольця вперше запропонував для лікування онкологічних хворих антиретиккулярну цитотоксичну сироватку (АЦС). Були отримані позитивні результати, але початок Великої Вітчизняної війни перервав цю роботу. Проте АЦС знайшла широке застосування у військових шпиталях, де її запровадження сприяло швидкому видужанню багатьох хворих.

У 1942 р. Р.Є. Кавецький добровольцем пішов на фронт, де служив старшим інспектором фронтового евакуапункту Південно-Західного та Сталінградського фронтів. Був нагороджений орденом Червоної Зірки та медалями. У 1944 р. після звільнення Києва та демобілізації з армії Кавецький повертається до Києва. З 1944 р. він працює заступником директора, а з 1946 по 1952 рр. — директором Інституту клінічної фізіології АН УРСР. З 1953 по 1960 рр. — завідувач лабораторії компенсаторних та захисних функцій організму Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР. У 1945 році Р.Є. Кавецький був обраний членом-кореспондентом, а в 1951 р. —

дійсним членом АН УРСР, у 1952 р. стає членом Президії АН УРСР, головою Бюро відділення біологічних наук АН УРСР.

У післявоєнний час Р.Є. Кавецький разом зі своїми учнями всебічно вивчає роль нервової системи в пухлинному процесі, її взаємодію з іншими системами організму. Підсумком саме цих досліджень була перша у вітчизняній та світовій літературі монографія “Опухолевый процесс и нервная система” (1958), яка перекладена на англійську мову і видана у США. Ростислав Євгенович турботливо з великою увагою консулює та керує науковою роботою співробітників, що працюють над питаннями експериментальної онкології в різних науково-дослідних установах. Необхідність інтенсифікації фундаментальних досліджень у галузі онкології в Україні стала очевидною, і з ініціативи Р.Є. Кавецького у 1960 р. у Києві був створений Український НДІ експериментальної та клінічної онкології МОЗ УРСР (нині Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького НАН України).

Перший візит до Інституту Президента АН УРСР академіка Б.Є. Патона у зв'язку з відкриттям клінічного відділу. 1967 р.

З моменту організації Інституту і до кінця життя Р.Є. Кавецький очолював установу і став провідним ідеологом досліджень в експериментальній онкології в Україні. Захопленість наукою, глибока ерудиція й особиста привабливість дозволили Ростиславу Євгеновичу згуртувати навколо найскладнішої проблеми біології та медицини великий колектив однодумців. В Інституті під керівництвом Р.Є. Кавецького була сформована українська школа онкологів-експериментаторів. Ключовим напрямом досліджень стає вивчення механізмів взаємодії організму та пухлини, оцінка імунних, метаболічних та гормональних особливостей, а також роль нервової системи при цій взаємодії, пріоритет в розробці якої належить Р.Є. Кавецькому по праву. Підсумком цих досліджень стала видана 1962 р. фундаментальна монографія “Опухоль и организм”, що отримала міжнародне визнання, й у 1964 р. за цю книгу автору була присуджена премія імені О.О. Богомольця.

В наш час отримала нове розуміння, підтвердження та подальший розвиток проблема взаємодії пухлини та організму. Погляд на пухлину як на місцевий процес змінився уявленням про хворобу всього організму, що знайшло відображення й у підході до лікування онкологічних хворих. У цьому велика заслуга Р.Є. Кавецького та його школи. Це ще один доказ правильності наукового передбачення вченого, який іде від ідеї до експерименту, а потім — до практики.

У наукових дослідженнях, проведених Ростиславом Євгеновичем в останні роки життя (1972-1978) центральне місце займала проблема антиканцерогенезу. Він обґрунтував теоретичну можливість дії на окремі ланки канцерогенезу або з метою зупинки процесу трансформації нормальної клітини в пухлинну, або впливу на первинний пухлинний зачаток для попередження пухлинної прогресії. Цими роботами вчений довів зворотність канцерогенезу та здатність пухлинної клітини до дедиференціювання. Концепція антиканцерогенезу і зараз привертає увагу багатьох вчених у світі. З 1979 р., з ініціативи академіка Р.Є. Кавецького, вже майже 30 років, Інститут видає міжнародний науковий журнал “Experimental Oncology”. Вчений залишив велику творчу спадщину. Йому належить понад 600 наукових праць, серед яких 17 монографій, що належать до різних розділів теоретичної та експериментальної онкології. Для них характерні оригінальність і глибина висунутих ідей, масштабність, смілива практична спрямованість, тобто тісний зв'язок результатів фундаментальних досліджень з потребами клінічної онкології.

За вивчення механізмів і встановлення деяких закономірностей перетворення нормальної клітини у злоякісну та формування протипухлинної резистентності Р.Є. Кавецькому (посмертно) та групі його учнів була присуджена Державна премія УРСР у галузі науки і техніки (1981). У 1960 р. йому присвоєно звання “Заслуженого діяча науки УРСР”, він був нагороджений двома орденами Леніна (1954, 1969), орденом Жовтневої Революції (1974), орденами Трудового Червоного Прапора (1961, 1966).

Помер Р.Є. Кавецький 12 жовтня 1978 р.

Р.Є. Кавецький був людиною невичерпної творчої енергії, його неабиякий талант вченого та організатора поєднувалися з глибокою принциповістю, сердечною теплотою, доброзичливістю, готовністю завжди бути корисним. Широта поглядів на людську особистість з усіма її індивідуальними особливостями була притаманна Р.Є. Кавецькому. Його відрізняла характерна для вітчизняної інтелігенції висока внутрішня культура, а глибокий аналітичний розум та відданість науковому обов'язку дозволили Ростиславу Євгеновичу стати одним із корифеїв та творців вітчизняної медицини та експериментальної онкології.

1 грудня 1979 р., на день його 80-річчя, Президент АН України академік Б.Є. Патон урочисто відкрив меморіальну дошку та меморіальний музей. Звичайно, що тут немає завжди великої кількості відвідувачів, це скоріше місце натхнення, а лише потім знак інформації. І вже майже 30 років саме тут щороку, 1 грудня в день його народження, ми посвячуємо в ряди онкологів плеяду молодих вчених Інституту, спадкоємців Р.Є. Кавецького, ряди яких, на щастя, поповнюються. У 1999 р. в день 100-річчя з дня народження академіка Р.Є. Кавецького Президент НАН України академік Б.Є. Патон у Великому конференц-залі НАН України відкрив урочисті збори на честь Ростислава Євгеновича, а ввечері в Інституті, який уже майже 30 років названо його ім'ям, запалили свічки на пам'ять про Вчителя.

Пам'ять про цю талановиту людину і сьогодні освітлює науковий шлях Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України, де завжди відчувається присутність Вчителя у вчинках і справах, де завжди пам'ятають і пишаються причетністю до школи академіка Ростислава Євгеновича Кавецького.

*Василь Чехун
академік НАН України, директор
Інституту експериментальної патології,
онкології і радіобіології
ім. Р.Є. Кавецького НАН України*